

Artxiboko Kontuak

Maite Garamendi
Lekeitioko Udal Artxiboa

Tel. 946034122

artxiboa@lekeitio.eus

Lekeitioko Udaleko artxibo zerbitzua 1989. urtean sortu zen. Gai hartan, hankaz gora zegoen dokumentazio guztia, batetik, bulegoetan artxibatzen irizpide zehatzik ezarrita ez zegoelako eta, bestetik, udaletxeko gauza guztiak mugitu egin zirelako eraikina goitik behera berritzeko (1982-1986). Dokumentazioaren lekualdaketa birritan egin zen, lehenengo artxibo osoa kaxetan sartu eta Dominiken komentura eroan zen eta gero ekarri. Honako jarduerak arriskutsuak izaten dira: dokumentu batzuku galdu egin daitezke, kontu handiz egiten ez bada. Artxibozainak ez dituzte tokialdaketak maite. Hala ere, Lekeitioko udal artxiboko dokumentazio historikoa nahiko ondo kontserbatu da, aurretik egon delako ondo antolatuta. 1796an J.R. Iturrizak dena koadernatu eta aurkibide bat egin zuen. Gerora, errepublika denboran, horrelako zerbait egin nahi izan zen baina

erdizka geratu zen lana... 1989tik egin barik geratu zena berreraikitzen saiatu gara.

Udal dokumentazioa sailkatzen hasi ginenean ikusi genuen bazegoela kaxa handi bat dokumentu soltez betea eta dokumentuok, zentzu zehaztean esanda, ez ziren udal dokumentuak.

Notario-agiriaren itxura hartzen genien..., bazeuden pleitoak ere..., baina ezin zen ondo ulertu zehazki zer zen bilduma hura. Orduan, urteka antolatu genituen dokumentu solteak, pentsatuz aurrerago banan-bana katalogatu beharko zirela. Urteka antolatuta egonda eta deskripzio barik, ez da erreza izaten nahi dena aurkitzea, interesatzen den sasoko dokumentu guztiak begiratu behar direlako eta horretarako pazientzia handia behar da. Halere, ikertzaile batzuk ibili dira agiriok arakutzen.

Beharrezana ikusita, urteka ordenaturik egon diren dokumentu horiek katalogatu egin dira 2014an. Katalogatze lanak Jose Garcia Ereño adituak egin ditu.

Lanaren emaitzak ezin hobeak izan dira, dokumentu interesgarriak dira eta, azkenik, funtsari bere koherentzia ikusi zaio. Ikus ditzagun, bada, emaitzak.

73 espediente katalogatu dira 1487tik 1929ra artekoak. Batez ere espediente judizialak dira, pleitoak. Baina badago, baita, bestelako dokumenturik ere, notario-agiriak hain zuzen. Holako dokumentuak egotea ez da arraroa, normalean auzilariak epaiketarako froga legez aurkeztutakoak izaten dira.

Tipologiari begiratu ezker, hau da, zer klasteko dokumentuak diren, honakoak dira agiriak:

Epaiketa zibilak eta beraien gaineko izapideak: 390 espediente

Zentsu edo maileguak eta hipotekak: 90 espediente.

Testamentuak: 47 espediente.

Inbentarioak eta ondasun partizioak: 33 espediente.

Hartzekodunen lehiaketak: 29 espediente.

Epaiketa kriminalak: 28 espediente.

Hutsegite epaiketak: 27 espediente.

Notario-protokoloak: 21 espediente.

Ezkontzeko kapitulazioak: 15 espediente.

Epaiketa zibilak, batez ere, lekeitiar eta inguruko herrietako jendeak izandako zorren gainekoak dira. Kriminalak, berriz, herritarren arteko irainak, kalteak eta genero indarkeriari buruzkoak. Ikusten denez, gaur egun egunero-egunero entzuten ditugun notizien antzeko kontuak.

Auzi potoloak ez direnez, epaiketa gehienak lehen instantzian ikusita-koak dira, hau da, kontzejuan, herriko alkatearen aurrean. Antzina alkatea zen ohiko epailea, lehen instantzian Lekeitioko kasuan, Zubietako jauregian ikus zitekeen arren, Busturiako Merindadeko foru-alkatearen aurrean. Mendeak geroago, XIX. mendean, sortu ziren Markina eta Gernikako epaitegiak.

Ondasun inbentarioak eta hartzekodunen lehiaketak herriko biztanleen artekoak dira eta baita eskualdekoen artekoak ere. Bitxia da 1828an hartzekodunen lehiaketa herriaren ondasunen kontra izan zela. Frantsesen kontrako gerra zati handi bat, herriaren ondasunen gainean egin zen, eta honiek guztiak herri askoren hondamendia ekarri zuten, Lekeitio horretariko bat besterik ez zen izan.

21 notario-protokolo daude 1520tik 1688ra artekoak. Protokoloa eskribau batek urte betean egindako eskritura bilduma da. 1520ko protokoloa bilduma honetan transkribatuta dago: *Fuentes documentales medievales del País Vasco nº 40: Colección documental del Archivo Municipal de Lekeitio 1514-1520. Eusko Ikaskuntza, San Sebastian, 1992.*

Eusko Ikaskuntzak bultzatutako Udal artxiboetako dokumentuen transkribatze lan hura, 1520. urtera arteko agiriak hartuz egin zen.

Dokumentu guztiak aztertu ondoren ikusi da 735 espedientetik, 402 Juan Rafael de Algorta Lekeitioko eskribauarenak direla.

Juan Rafael de Algorta Garamendi Lekeition jaio zen 1777an eta 1846ean hil. 1801ean Ana Maria Lopez de Larruzea Urionarekin ezkondu eta 10 seme-alaba izan zituzten. Eurretariko bat, Andres Avelino de Algorta Larruzea, eskribaua izan zen, Lekeition bertan. Beste bat, J. Claudio, Ana Abaroa Uribarrenekin ezkondu zen, familia indartsu bi haiekin lotuz.

Lekeitioko beste eskribau birenak dira gainerako gehienak: Otxoa Ortiz de Olearn 11 protokolo ditugu (1520-1555) eta beste 3 Nicolas de Jauregirenak (1559-1578).

Konklusio legez eta esandako guztia kontutan izanda, pentsa daiteke orain katalogatu berri den funts hau, Juan Rafael de Algorta Garamendiren eskribautzak sortutako notario eta judizio-dokumentuen artxiboa dela, eta honi dokumentazioa pilatu egin zaiola bai aurretik eta bai ondoren (kronologiari dagokionez).

Dokumentazio mota hauek (notariala eta judiziala) biltzen duten informazioa oso aberatsa da: auzietan parte hartu zuten pertsonen gaineko informazioa ematen dute, baita euren ondasun eta negozioei buruzkoa, eguneroko bizimodu eta ohituren gainekoa eta abar luze bat.

Eta, ikusi dugun moduan, paperotan ageri diren harremanak ez dira bakarrik lekeitiarren artekoak, inguruko herrietako bizilagunak ere agertzen dira. Esate baterako, 39 dokumentutan Mendexa edo mendexarrak agertzen dira; 70etan Amoroto edo amorotarrak; 81 agiritan Gizaburuaga edo gizaburuarrak eta 147tan Ispaster edo ipaztarrak; etab.

Udal artxiboko beste altxor bat.

